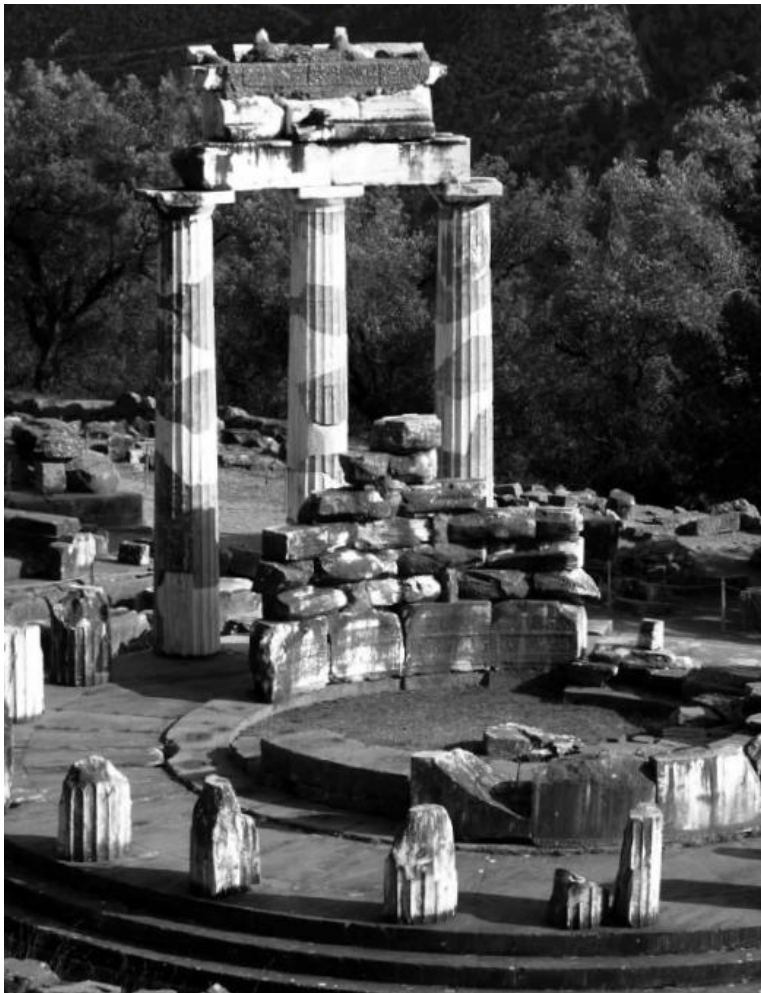

Od kaosa h kozmosu, *ápeiron* in *sfaíros* ...

(M.U., *Filozofija narave*: Predsokratiki, 1. predavanje, izbor fragmentov)

Fragmenti predsokratikov

Hermann Diels, Walther Kranz

uredil Gorazd Kocijančič

Študentska založba, Zbirka Koda, 2012
(v treh zvezkih)

Tudi starejši slov. prevod:

Anton Sovrè, *Predsokratiki*

Slovenska matica, 1946 in ponatisi

*V večnost je moje srce odprto
iz Kaosa v Kozmos.*

(Srečko Kosovel, *Integrali*, iz pesmi »Odprto«)

HEZIOD: *Teogonija*, ok. 700 pr. n. š.

- fragment o Kaosu, Zemlji, Nebu... (verzi 116-128)

prev. Kajetan Gantar (zbirka »Kondor«, MK, 1974)

»V samem začetku je Kaos nastal, nato pa še Zemlja, širno prsata, nesmrtnikov trajno obstojno domovje, njih, ki prebivajo zgoraj, na snežnih vrhovih Olimpa, Tartar temačni nastal v globočinah je Zemlje prostrane. Hkrati je Eros nastal, najlepši med vsemi bogovi, Eros, ki ude utruja, ki vsem, ljudem in bogovom, v prsih načrte in misli preudarne kroti in obvlada. Érebos mračni nastal je iz Kaosa, hkrati nastala Noč je temačna vsa, Noč, ki je z Érebom mračnim spočela, z njim zanosila v ljubezni in Eter in Dan mu rodila. Zemlja pa najprej rodila Nebo je, z zvezdami posuto, sebi enako po meri, da z njim bi lahko vse odela, kjer naj srečnim bogovom bo dom, neminljivi in večni.«
etc.

12. ANAKSIMANDER

A. ŽIVLJENJE IN NAUK

12 A 1. DIOG. II 1–2 (1) Anaksimander iz Mileta, Praksiadov (sin). Ta je rekel, da je počelo in prvina **Brezmejno**, ne da bi ga (pri tem) opredelil kot zrak ali vodo ali kaj drugega. (Posamezni) deli se sicer spreminjajo, vesolje pa je nespremenljivo. Na sredini leži Zemlja, ki zavzema središčni položaj¹ in ima obliko krogle (Mesečev sij je lažen in zgolj odseva sončno svetlobo, Sonce pa ni manjše od Zemlje in je najčistejši ogenj).

12 A 1. DIOG. II 1–2 (1) Ἀναξίμανδρος Πραξιάδου Μιλήσιος. οὗτος ἔφασκεν ἀρχὴν καὶ στοιχεῖον τὸ ἄπειρον, οὐ διορίζων ἀέρα ἢ ὕδωρ ἢ ἄλλο τι. καὶ τὰ μὲν μέρη μεταβάλλειν, τὸ δὲ πᾶν ἀμετάβλητον εἶναι. μέσσην τε τὴν γῆν κείσθαι κέντρον τάξιν ἐπέχουσας, οὕσας σφαιροειδῆ (τὴν τε σελήνην ψευδοφαῆ καὶ ἀπὸ ἡλίου φωτίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἥλιον οὐκ ἐλάττονα τῆς γῆς καὶ καθαρώτατον πῦρ).

ANAKSIMANDER iz Mileta (6. st. pr. n. š.) - najprej stari Sovretov prevod
»Anaksimandrovega stavka«, prvega ohranjenega filozofskega stavka/citata :

»Anaksimander je postavil za pravzrok in prvino vsemu, kar biva, *apeiron* (neskončno) in je tudi prvi rabil to ime. Pravi pa, da to ni voda ne katera drugih tako imenovanih prvin, ampak neka svojevrstna neskončna podstat, iz katere sestojé vsi nebesi in svetovi v njih: **'Iz česar pa stvari nastajajo, v tistem tudi minevajo po Nujnosti; zakaj druga drugi plačujejo kazen <díke> in poravnavo za krivdo <adikía> po redu Časa.'** Anaksimandros je očitvidno opazoval presnavljanje štirih prvin iz ene v drugo, zato ni maral vzeti ne te ne one za podstat, temveč neko drugo mimo njih.«

DK 12, A 9; iz Simplicijeve *Phys.* 24, 13, povzema Teofrastovo *Phys.* - v Sovretovem prevodu str. 35-36).

TALES ...
(iz Galena, prev.
Jan Ciglencečki)

iz druge (knjige spisa) *O počelih*, kjer pravi takole: »Te štiri mnogokrat omenjene prvine, od katerih za prvo imenujemo vodo in jo postavljamo kot edino prvino, se (v želji po) združevanju, strjevanju in sestavljanju v svetu (prisotnih stvari) med seboj mešajo. Na kakšen način, pa smo povedali že v prvi (knjigi)«.

»Anaksimandrov stavek«:

prvi ohranjeni filozofski citat (6. st. pr. n. š.),
prev. Jan Ciglencečki v *Fragmentih predsokratikov* (2012),
I. zv., str. 193 (fr. DK 12 A 9) in str. 211 (fr. DK 12 B 1 = citat) [tu skupaj].

Gre za fragment iz Simplikijeve *Fizike* 24, 13 (Simplicius, 6. st. n. š.):

»[A 9] Izmed tistih, ki so pravili, da je (počelo) eno, v gibanju in brezmejno, je Anaksimander iz Mileta, Praksiadov (sin), Talesov naslednik in učenec, rekel, da je **počelo** <arché> in prvina **bivajočih (stvari)** <ónta> **Brezmejno** <tò ápeiron>, pri čemer je za počelo prvi uporabil to ime. O njem pravi, da to ni voda niti kakšna druga od tako imenovanih prvin <stoicheíon>, ampak neka druga brezmejna narava <phýsis ápeiron>, iz katere nastajajo vsa nebesa in svetovi v njih: [zdaj: B 1] **Iz katerih je nastanek** <génesis> **bivajočim (stvarem), v te nastaja tudi (njihov) propad** <fthóra> **skladno z nujnostjo** <tò chreón>; **druga drugi namreč odreja** pravico <díke> **in kazen za nepravico** <adikía> **skladno z redom časa** <chrónou táksin>, [in zdaj spet A 9:] govoreč z bolj pesniškimi izrazi. Ko je opazil, da se štiri prvine spreminjajo druga v drugo, se mu očitno ni zdelo primerno, da bi eno izmed njih postavil za podlago <hypokeímenon>, ampak nekaj drugega poleg njih.« [Itđ.]

Primerjava Sovretovega (1946) in Ciglenečkijevega (2012) prevoda samega Anaksimandrovega stavka oz. izreka:

... ampak neka svojevrstna neskončna podstat, iz katere sestojé vsi nebesi in svetovi v njih: **'Iz česar pa stvari nastajajo, v tistem tudi minevajo po Nujnosti; zakaj druga drugi plačujejo kazen <díke> in poravnavo za krivdo <adikía> po redu Časa.'**

12 B 1. SIMPLIC. Phys. 24, 13 [prim. A 9] Anaksimander ... je rekel, da je počelo bivajočih (stvari) Brezmejno ... Iz katerih je nastanek bivajočim (stvarem), v te nastaja tudi (njihov) propad skladno z nujnostjo;⁷⁰ druga drugi namreč odreja⁷¹ pravico in kazen za nepravico skladno z redom časa.

12 B 1. SIMPLIC. Phys. 24, 13 [vgl. A 9] Ἄ. ... ἀρχὴν ... εἴρηκε τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον ... ἐξ ὧν δὲ ἡ γένεσις ἐστὶ τοῖς οὐσι, καὶ τὴν φθορὰν εἰς ταῦτα γίνεσθαι κατὰ τὸ χρεών: διδόναι γὰρ αὐτὰ δίκην καὶ τίσιν ἀλλήλοις τῆς ἀδικίας κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν.

HEIDEGGER, Martin (1946): *Der Spruch des Anaximander* (Anaksimandrov izrek), v knjigi *Holzwege* (1950 in ponatisi), str. 321–373.

Heidegger najprej citira gr. izvirnik in nem. »klasični« prevod (Diels-Kranz):

»Woher die Dinge ihre Entstehung haben, dahin müssen sie auch zu Grunde gehen, nach der Notwendigkeit; denn sie müssen Buße zahlen und für ihre Ungerechtigkeiten gerichtet werden, gemäß der Ordnung der Zeit.«

Toda Heidegger misli, da »... dokler je neki prevod zgolj besedni <wörtlich>, s tem še ni besedno-zvest <wortgetreu>. Besedno zvest je šele tedaj, ko so njegove besede [tiste] besede, ki govorijo iz govornice [sáme] stvari <sprechend aus der Sprache der Sache>« (op. cit., 322). – To sicer načeloma drži, toda pri Heideggeru pridemo s tem načelom kmalu na precej spolzek teren (interpretacije z dvomljivo etimologijo ipd.).

Heidegger postopoma hermenevtično raz-gradi Anaksimandrov stavek, vendar ga na koncu svoje dolge »izpeljave« ne navede celega, marveč prepušča bralcu, da sam poveže te »besedno-zvesto« prevedene dele. Npr., zadnji del izreka razume takole:

»... entlang dem Brauch <tò chreón>; gehören nämlich lassen sie Fug <díke [tj. 'pravica', Heidegger prevaja kot 'sklad']> somit auch Ruch eines dem anderen (im Verwinden [v prebolevanju]) des Un-Fugs <adikía [prevaja kot 'ne-skladje']>« (*ibid.*, 572).

Franci Zore v knjigi *Obzorja grštva* (1997) re-konstruira Heideggerjevo re-konstrukcijo takole:

»Izrek Anaksimandra torej govori naslednje: V vročanju biti kot prisostvovanja je bivajočemu (prisostvujočemu) v to-Isto (-Eno, ob-enem) izhajanje in mu izhaja zahajanje. V teku dodelitve prisostvovanja v dodeljenem času prisostvujoče dopušča sklad in vsakokratno medsebojno priznavanje prebolevanja glede na neskladje.« (*Op. cit.*, str. 92–93)

HERAKLIT iz Efeza (6.–5. st. pr. n. š.)

- trije fragmenti o ognju, *lógosu* in prvinah, v starem in novem prevodu:

Prvi fragment (A 8, Sovrè 42): »Bitnost usode je svetovni um [*lógos*], ki prešinja vse vesoljstvo, eterična snov, praseme za rojstvo sveta in za obtok stvari, ki mu je postavljena določena mera.«

Isti (čeprav nekoliko širši) fragment, DK 22, A 8, iz Aëtiusa, po Teofrastu, v prev. Francija Zoreta v *Fragmentih predsokratikov* (I, 361):

22 A 8. AËT. I 7, 22 (D. 303) Heraklit pravi, da je ponavljajoči se⁴⁵ ogenj večni [namreč: bog], usoda pa je smisel (logos), ki ustvarja⁴⁶ bivajoče stvari iz nasprotnega poteka [prim. A 1, 7]. AËT. I 27, 1 (D. 322 po Teofrastu) Heraklit pravi, da je vse po usodi, ta pa je isto kot nujnost. AËT. I 28, 1 (D. 323 po Pozejdoniju) Heraklit je bitnost usode prikazoval kot smisel (logos), ki prodira skozi bitnost vesolja. Ta⁴⁷ pa je eterično telo,⁴⁸ seme nastajanja vesolja in mera urejenega kroženja.⁴⁹ Prim. pogl. 18, 8.

HERAKLIT, drugi in tretji fragment o ognju, kozmosu in prvinah
(prev. Franci Zore v *Fragmentih predsokratikov* (I, str. 381 in 391):

Drugi fragment (iz Klementa Aleksandrijskega in Plutarha):

22 B 30 [20]. CLEM. Strom. v 105 (II 396, 10) [PLUT. d. anim. 5 str. 1014 A] Tega sveta,⁹⁶ istega vsem skupaj, ni naredil niti kateri izmed bogov niti kateri izmed ljudi, ampak je vedno bil in je in bo, ogenj večno živeči, ki se prižiga po merah in ugaša po merah.

Tretji fragment (iz Maximusa Tyriusa):

22 B 76 [25]. MAXIM. TYR. XII 4 str. 489 [po B 60. 62] Ogenj živi smrt zemlje in zrak živi smrt ognja, voda živi smrt zraka, zemlja vode. PLUT. de E 18. 392 c Iz smrti ognja je rojstvo zraka, iz smrti zraka rojstvo vode (prim. de primo frig. 10. 949 A). MARC. ANTON. IV 46 (pred B 71) Da iz smrti zemlje nastane voda in iz smrti vode nastane zrak in zraka ogenj in obratno.

HERAKLIT, še dva fragmenta o enem in vsem
(prev. Franci Zore, *Fragmenti predsokratikov*, I, str. 375 in 385)

Prvi (iz Aristotela, *De mundo*):

22 B 10 [59]. [ARIST.] de mundo 5. 396 b 7 Enako tudi narava vztraja pri nasprotjih in dovršuje skladnost iz njih, ne pa iz enakega, tako kot je zagotovo združila moško in žensko, in ne vsakega (od njiju) z istospolnim ter tako spojila prvo soglasje skozi nasprotja, ne pa skozi enakosti. Zdi se, da to počne tudi večšina, ko oponaša naravo: kajti ko slikarstvo pomeša prirode belih in črnih ter rumenih in rdečih barv, dovrši podobe, skladne s predlogo; glasba pomeša skupaj visoke in nizke ter dolge in kratke tone v različnih glasovih in dovrši eno harmonijo; gramatika pa s tem, ko spaja samoglasnike in soglasnike, sestavi iz njih celotno umetnost. Isto je bilo rečeno tudi pri Heraklitu Mračnem: **Stiki: celota in ne-celota, shajajoče razhajajoče, skladno neskladno, ter iz vsega eno in iz enega vse.** Prim. PLATO Sophist. 242 D [A 10; 31 A 29].

Drugi (iz Hipolita):

22 B 50 [1]. HIPPOL. Refut. IX 9 Heraklit torej pravi, da je vesolje deljivo nedeljivo, nastalo nenastalo, umrljivo neumrljivo, Smisel (Logos) Večnost, Oče Sin, Bog Pravično: »Če ne poslušate mene, ampak Smisel (Logos), je modro soglašati,¹⁰⁹ da je vse eno,« pravi Heraklit.

KSENOFAN iz Kolofona (6. st. p. n. š.) - nekaj odlomkov po starem Sovretovem prevodu:

»Ljudje pa mislijo, da se bogovi rodé, da se oblačijo kakor oni in imajo glas in postavo.«

(DK 21, B 14; iz Klementa Aleks., *Strom.* - Sovretov prev. str. 67)

»Črne, ploščatih nosov si predstavlja bogove zamorec, sinjih oči, rusolasi da so, trdijo Tračani.«

(DK 21, B 16; iz istega vira - Sovre, str. 67)

»Bog je ves oko, ves duh in ves tudi sliši.«

(DK 21, B 24; iz Seksta, *Adv. math.* IX, 144 - pri Sovretu str. 68)

»Misлил je <Ksenofan>, mimo ljudi, božanstvo si vseskoz
enako,

ne premično ne trpno, še bolj duhovno kot misel.«

(DK 21, A 35; iz Galena, *Hist. phil.* 7 - pri Sovretu str. 68)

»Ksenofan pravi, da je bitnost boga okroglasta, v ničemer enaka človeku: ves vidi, ves sliši, samo diha ne. In ves je duh in modrost in večn.«

(DK 21, A 1; iz Diogena - pri Sovretu str. 68)

»Ksenofanes pa, ki je prvi med eleati postavil nauk o enotnosti... ampak je, upiraje pogled na celotno vesoljstvo, trdil, češ to je **eno in bog**.«

(DK 21, A 30; iz Arist., *Metaph.*, A 5, 986b 18).

PARMENID iz Eleje, pesnitev »O naravi« (*Peri physeos*, zgodnje 5. st. pr. n. š.):
primerjava bivanja/bitosti s kroglo (*sphaíros*):

Štirje heksametri iz obsežnega pasusa (B 8) Parmenidove pesnitve, prev. A. Sovrè, str. 86:

»Ker ima bivanje skrajne mejé, je vseskoz dognano,
krogle <*sphaíros*> obsegu nalik, lepó zaokrožene, gladke,
z isto razdaljo do srede, na vse plati čisto enako,
biti ne sme na nobeno ti stran ne večje ne manjše.«

Isti odlomek, prev. G. Kocijančič, *Fragmenti predsokratikov*, I, str. 537:

**Da, ker (je) skrajna meja, dovršeno (Bivajoče) je
od vsepovsod: podobno gmoti lepo zaokrožene krogle,
povsod od središča uravnovešeno.¹³⁹ Niti ne sme
tu ali tam bivati kaj bolj ali manj,
... itd.**

EMPEDOKLES iz Akraganta (5. st. pr. n. š.) – trije fragmenti o *Sfajrosu* (Krogli), prev. Jan Ciglencečki, *Fragmenti predsokratikov* (II, str. 51, 57, 123-125):

31 A 32. AÉT. I 7, 28 (D. 303 prim. STOB. I 35, 17 W.) (Empedokles (pravi), da je Eno okroglo,⁶⁸ večno in negibno), ter da je Eno nujnost, njena snov štiri prvine, (njeni) obliki pa Prepir in Ljubezen. Pravi tudi, da so prvine bogovi in svet njihova mešanica, poleg (njih pa je Sfajros,⁶⁹ v katerega se bodo vse te) razgradile, namreč v eno-obličnost. Nadalje ...

B 41 (po Filoponu):

... (stvari) iz njih. Drugje pa trdi, da med vladavino Ljubezni vse (stvari) postanejo eno in oblikujejo Sfajros, ki nima (nobenih) lastnosti,⁸⁴ tako da se v njem ne ohrani več značilnost ognja niti katere izmed drugih prvin, saj vsaka od njih odvrže svojo lastno obliko.

31 B 28 [61–2 K]. 1–2 STOB. Ecl. I 15, 2 a–b [I 144, 20 W.]; prim. 28 B 25
**Toda on je od vsepovsod (sebi) enak in vseskozi brezmejen,
Sfajros okrogli, radósten v osami okrog sebe.**

... B 29 (po Hipolitu):

**Ne poganjata namreč dve mladiki mu iz hrbta,
ne noge, ne urna kolena, niti spolni organi,
ampak je Sfajros bil, od (vsepovsod) sebi enak.**

EMPEDOKLES, fragment o štirih prvinah, prev. Jan Ciglencečki (*Fr. p.*, II, str. 47 in 109):

31 A 28. ARIST. metaphys. A 3. 984 a 8 Empedokles (postavlja) štiri (prvine) in poleg omenjenih [tj. vode, zraka, ognja] kot četrto dodaja zemljo; te (prvine) se namreč večno ohranjajo in ne nastajajo, ampak se po množtvu in maloštevilnosti združujejo v eno ter (znova) ločujejo iz enega. SIMP. Phys. 25, 21 [po A 7; iz Teofrasta] (Empedokles) postavlja štiri telesne prvine: ogenj, zrak, vodo in zemljo. (To) so večno bivajoče (stvari), ki se spreminjajo po množtvu in maloštevilnosti, (in sicer) glede na to, ali se združujejo ali ločujejo, ter glede na (dve) vladajoči⁶² počeli, ki jih gibljeta, Ljubezen in Prepir. Prvine morajo namreč izmenično vztrajati v gibanju, enkrat zato, ker jih združuje Ljubezen, drugič pa zato, ker jih ločuje Prepir; tako da skladno z njim (v resnici) obstaja šest počel. In dejansko Prepiru in Ljubezni pripisuje dejavno moč, ko pravi »enkrat ... Prepira« [B 17, 7–8]; ti dve pa kot enako(pravni) prvini priključuje (preostalim) štirim, ko pravi »in drugič...enaka« [B 17, 17–20].

**enkrat skupaj prihaja v Ljubezni²¹¹ vse v Eno,
drugič spet vsako se ločeno giblje v sovraštvu Prepira.²¹²**

**iz Mnoštva in drugič razraste se spet, da biva iz Enega Mnoštvo:
ogelj, voda in zemlja in zraka višina neizmerna,
in ločen od njih pogubni Prepir, ki po teži je čisto enak,
in Ljubezen med njimi, v dolžino in širino enaka.**

